ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 123, Aralık 2021, s. 263-279

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.54092>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
5.11.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.12.2021

Dr. Hasan YAKUT

İstanbul Arel Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri
hasannyakutt0@gmail.com

TRAFİK KAZALARINDA FİİL İLLİYET BAĞI VE TEADDÎ

Öz

Bir toplumun trafik düzeni bir medeniyetin dışarıdan görünüşüdür. Bir yörede insanın ne kadar saygıya değer olduğunu o yörenin trafik işleyişiyle ölçmek mümkündür. Günümüzde hane başına düşen araç sayısındaki ciddi artış dikkate değer düzeye ulaşmıştır. Ancak bu gelişmeler beraberinde şehirlerarası ve merkezlerde trafik yoğunluğunu, dolayısı ile trafik problemini ortaya çıkararak insanı birçok tehlike ile yüz yüze bırakmaktadır. Ulaşımda yaşanan problemlerin çözümüne yönelik geliştirilen önlemler çoğu zaman yetersiz kalmakta, bir türlü can ve mal kaybına neden olan kazalar önlenememektedir. Haliyle bütün tedbirleri almak, hiçbir şeyi tesadüfe bırakmamak ve akabinde ne olursa olsun Allah’a bırakarak (tevekkül) etmek esastır. Nitekim tehlikelere karşı tedbirlerin alınması efendimize devemi bağlayarak mı yoksa bağlamadan mı bırakıp Allah’a tevekkül edeyim diye sorulduğunda: “Onu bağla ve ondan sonra tevekkül et” buyurmuştur. Risk unsuruna karşı tedbirlerin alınması dinimizde elzemdir. Zira tehlikenin bulunduğu yerde tedbirin alınması bir zorunluluk olduğuna dair: “Evin damında korkuluk olmadığı halde uyuyan kimseden Allah’ın koruması (zimmeti) kalkmıştır.” buyurmuşlardır. Buna kıyasen günümüzde de aynı şekilde trafikte seyreden araçlarda zarar vermeyecek biçimde hareket etmek zorundadır. Trafik kazalarına müsebbibi açısından bakıldığında sorumluluğun kimden ve nasıl kaynaklandığı, insan, yol ve araç faktörlerinden hangilerinin ne kadar etkin olduğu, fâilin sorumlu tutulmasını ortaya çıkarmak için, fiil-fâil sonuç arasındaki illiyet bağının nedensellik ilişkisine dayanan bağı tespit etmektir. İslâm hukukunda; fiil ile zarar arasındaki ilişkiyi ifade etmek için “mübâşeret” ve “tesebbüb” kavramları kullanmak, gerçekleşen zararlar sorumluluğun bağlandığı olay veya davranış

arasındaki sebep sonuç ve ihmal trafik kazalarından mütevellit ölümler, yaralanmalar, sakatlıklar, maddi ve manevi zararların tazmininde dikkate alınması gereken en önemli kriterlerdir.

Anahtar kelimeler: Trafik Kazası, Fiil, İlliyyet, Teaddi

ACTION AND CIRCUMSTANCE OF ACTION IN TRAFFIC ACCIDENTS

Abstract

A society's traffic pattern is the exterior of a civilization. It is possible to measure how respectable a person is in a region by the traffic operation of that region. Today, the significant increase in the number of vehicles per household has reached a remarkable level but these developments, together with the traffic density in the intercity and in the centers, and thus the traffic problem, leave people face to face with many dangers. Measures developed for the solution of transportation problems are often insufficient, and accidents that cause loss of life and property cannot be prevented. As a matter of fact, it is essential to take all precautions, not to leave anything to chance, and then to trust no matter what. As a matter of fact, taking precautions against dangers was asked when our master was asked whether I should tie my camel or leave it untied and put my trust in God: He said, Tie it up and then put your trust. Taking measures against the risk factor is essential in our religion. Because it is an obligation to take precautions where there is a danger. He said, "God's protection has been removed from a person who sleeps even though there is no railing on the roof of the house." Compared to this, it has to act in a way that does not harm the vehicles traveling in traffic in the same way today. From the perspective of the cause of traffic accidents, it is to determine the causal link of the causal link between the act and the result in order to reveal from whom and how the responsibility originates, which of the human, road and vehicle factors are effective, and to reveal the perpetrator's responsibility. In Islamic law; Using the concepts of "mubâşeret" and "tasebbüb" to express the relationship between the act and the damage are the most important criteria that should be considered in the compensation of deaths, injuries, disabilities, material and moral damages resulting from traffic accidents due to cause and effect and negligence between the damage occurred and the event or behavior to which the responsibility is connected.

Keywords: Traffic Accident, Action, Provenance, Teaddi

GİRİŞ

Genel anlamıyla sorumluluğun yerine getirilmesi hem yaratıcı hem de insanlar tarafından hüsnü kabulle karşılanırken bunun ihmal edilmesi ise zemmedilmiştir. Sorumluluk, insanın kendi iç dünyasından başlayıp evrenin de içinde olduğu maddi ve manevi boyutu ile temayüz etmiştir. Ancak, sorumluluğun gerçekleşebilmesi için birtakım şartların oluşması gerekmektedir. Şartların olgunlaşması ile insan, başta kendi olmak üzere ailesine, çevresine, arkadaşlarına, doğaya, içinde yaşadığı topluma ve yaratanına karşı maddi ve manevi sorumlulukları yüklenmiş olmaktadır. Bu sorumlulukların en önemlilerinden biri, insanın diğer insanlara karşı fiil ve davranışlarından kaynaklı gelişen durumlardır.

İnsana ait sorumlulukların çerçevesini ortaya koyması açısından; canın, aklın, dinin, neslin ve malın muhafazası bütün dinlerde mahfuz olup, İslâm'da zaruret-i hamse olarak formüle

edilmiştir. Görüldüğü üzere canın ve malın korunması insanın sorumluluğunda olup, “Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın” âyeti ile de ortaya konmuştur. İbni Hacer’e göre (ö.852/449); kişi haddini aşarak kendi eliyle ve kendi iradesiyle canına ve malına kıyamaz. Aynı şekilde başkasının da canına ve malına dokunamaz, herhangi bir tehlikeye de maruz bırakamaz. İmam Şevkânî ve İmam et-Taberi, dünya ve ahiret ile ilgili tehlike kabul edilebilecek ne varsa bu âyetin şümülüne girdiğini söylemektedir.

İnsanoğlu tabiatı gereği sürekli hareket hâlinindedir. Ticaret, zaruret, ziyaret, sefer, gezi ve merak insanı bulunduğu yerden çok farklı yerlere gitmeye sevk etmiştir. İbnü’l-Arabî (ö.638/1240); “Sizi karada ve denizde gezdiren odur” âyetinden hareketle sevk yollarını kara ve deniz diye ikiye ayırarak, karayolunun ulaşımındaki öneminden hareketle denizyolundan önce zikredildiğini ifade etmiştir. İnsan, ulaşımında önceleri hayvan gücünü kullanırken zamanla makineleri kullanmaya başlamış, karada, denizde ve havada alternatif ulaşım imkânlarına ve araçlarına sahip olmuştur. Dünya nüfusunun giderek artması, insanların belirli merkezleri yerleşim yeri olarak seçmeleri, gelişen ve değişen dünyada ihtiyaç ve taleplerin gittikçe artması başta ulaşım olmak üzere birtakım problemleri de beraberinde getirmiştir. Ulaşım yollarının hem araçlar hem de yayalarca kullanılması yoğunluğa ve karmaşaya neden olmuş insan trafik kavramı ile muhatap olmuştur.

Ulaşım güzergâhları insanların ortak kullanım alanlarıdır. İster kısa ister uzun olsun güvenli ve sağlıklı seyahat etme belli prensipleri ihtiva etmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi’nde de ifade edildiği üzere, insanlar yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği açısından eşittirler. Herkes, bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkına sahiptir.

Ulaşımında yaşanan problemlerin çözümüne yönelik geliştirilen önlemler ise çoğu zaman yetersiz kalmakta, bir türlü can ve mal kaybına neden olan kazaları engelleyememektedir. Haliyle trafik kazalarında nedensellik (illiyet) bağı neticeli durumlarda araştırılması gereken bir unsurdur. Fiil ile netice arasında fizik kuralları dahilinde ifade edebilecek bir bağlantının bulunması durumunda nedensellik bağının var olduğu kabul edilir. Fâilin meydana getirdiği tehlike olay yerinde meydana gelmelidir. Bu durumda netice, fâile objektif olarak isnad edilebilir. Kişi kendisinin sebep olmadığı, kendi hareketinin sonucu olmayan bir neticeden sorumlu olmaz. Fâilin fiili ile meydana gelen bir kaza arasında sebep sonuç ilişkisi bulunması gerekir. Ceza hukukunda bu sebep sonuç ilişkisi nedensellik bağı olarak ifade edilmektedir. Ayrıca nedensellik bağı sadece neticeli suçlarda söz konusu olabilen bir unsurdur. Kazanın neticesini meydana getiren fâilin fiili olmasaydı dahi, neticenin başka bir nedenden dolayı meydana geleceğinin varsayıldığı varsayımsal nedensellikte ve farklı fiillerin birbirinden bağımsız olarak yaptıkları hareketlerden her birinin tek başlarına neticeye sebep olmaya yeteceği alternatif nedensellikte fâilin fiili olmasaydı da neticenin meydana geleceği veya gelebileceği kabul edilmektedir. Örneğin (A)’nın (B)’yi kaza sonrasında (B)’nin hastanede yapılan yanlış tedavi sonucu ölmesinde,(A) kaza sonucu yaralamasaydı (B)’nin hastanede yapılan yanlış tedavi sonucu ölmesinde,(A) kaza yapmasaydı (B) hastaneye gidip tedavi olmayacağı için (A)’nın fiili ve meydana gelen kaza arasında nedensellik bağı vardır.

. Günümüzde hiçbir insan trafikten müstağni kalamaz. İnsanların bu kadar içli dışlı olması itibarıyla trafik İslâm hukuku açısından bilinmesi gereken bir husustur. Bu araştırmada trafik kazalarının mübâşeretten veya tessebbüben sebep olduğu can, vücut bütünlüğü ve mal varlığındaki zararların tazmini ile ilgili soruların cevabını da bulacağız. Ayrıca trafik

kazalarından kaynaklanan maddi ve manevi kayıpları ve bu kazalara sebep olanların sorumluluğunu İslâm hukuku perspektifinden inceleyeceğiz..

Mekalemizde; öncelikle trafik kazalarına neden olan sebepler ele alınmıştır. Bu sebeplere ait kusurlardan doğan sorumluluk veya hukuka aykırı-teaddîden kaynaklanan zararlardan doğan sebep olma sorumluluğu ortaya konularak trafik ve trafik kazalarına taalluk eden meselelere İslâm sorumluluk hukuku açısından değinilmiştir. Trafik ve trafik kazaları ile ilgili hususlar ve özellikle fiil ile netice arasındaki illiyet bağı yani sebep sonuç ilişkisine değinilecektir. Araştırmamız İmam Şâfi'nin; "İslâm'da hükmü verilmeyen hiçbir mesele geçmişte olmadığı gibi gelecekte de olmayacaktır" ifadesinden ilham alınmıştır. Konunun anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülen fiil, illiyet, mübâşeret, tesebbüb, teaddî ve zarar gibi önemli kavramlar da ele alınmıştır. Konulara dair fetva uygulama örnekleri verilerek meselelerin daha iyi anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır. İslâm sorumluluk hukuku açısından diyet, kefâret ve cezai sorumlulukları hiyerarşik olarak ele alınmıştır. Sonuç kısmında konu özetlenerek, bulgular ve tespitlere yer verilmiştir.

1.Fiil

1.1. Fiil Kavramı

Sorumlulukla ilişkili en önemli kavramlar arasında olan fiil, sözlükte iş, amel, eylem anlamına gelmekte olup bir iradeye dayanan müsbet veya menfi hareketlerdir. Bir kimsenin vücut bütünlüğünün dışında gerçekleşsin veya gerçekleşmesin her iş, hareket ve davranış fiildir. Fiil, şuurlu iradeyle meydana gelen bir davranıştır. Fiiller, hareket olarak veya yapılması gereken bir hareketi yapmamak şeklinde ortaya çıkabileceği gibi sözlü olarak da meydana gelebilir. Kusursuz sorumluluk hâllerinde fiil unsuru gerekli bir şart olduğu ileri sürülmemekle birlikte, olağan sebep sorumluluklarının çoğunda fiil unsurunun bulunduğu söylenebilir. Birinin canına veya vücut bütünlüğüne zarar vermek, mallarına yönelik zarar vermek, telef etmek gibi zararlar fiil olarak değerlendirilmiştir. Hukuka aykırılık; hukuk düzeninin izin vermediği bir fiilin işlenmesi demektir. Haksız fiil, bir kimsenin hukuka aykırı ve kusurlu bir fiiliyle başkasına zarar vermesidir. Haksız fiile dayalı sorumluluğunun ortaya çıkabilmesi için fiilin hukuka aykırı olması şarttır. Haksız fiillerden sayılan mübâşeret halindeki zararlarda fâilin sorumluluğu için fiilin hukuka aykırılığı şart değildir. Tesebbüb halindeki zararlarda ise fiil ile zarar arasındaki illiyet bağı mübâşeret haline göre daha zayıf bir bağ olarak görüldüğü için fiilin hukuka aykırı olması ayrıca şart koşulmuştur. Mübâşeret veya tesebbüb halinde olan zararlarda, İslâm hukukuna göre fiil ve zarar arasındaki ilişkiyi ifade etmek için "mübâşeret" ve "tesebbüb" kavramları kullanılır. Fiil ile zarar ve arasındaki illiyet bağını en güçlü bir biçimde gösteren hal, mübâşeret halidir. Bu iki halde de fâilin sorumlu tutulması için sebep sonuç ilişkisini ifade eden fiil ile zarar arasındaki illiyet bağı yani nedensellik ilişkisi en önemli bulgudur. Ancak tesebbüb hallerinde bununla beraber teaddî (hukuka aykırılık) unsuru da şart koşulmuştur. İnsandan sadır olan fiiller, müsbet ya da menfi şekilde dışa yansıyan vücut hareketleri şeklinde olduğunda buna fiilin maddi unsuru, bu hareketlerin bir irade ürünü olması ise fiilin manevî unsuru olarak adlandırılmıştır.

1.2. Fiillerin Taksimi

İnsandan sadır olan fiiller, kusurlu fiiller-kusursuz fiiller, hukuka uygun fiiller-hukuka aykırı fiiller, müsbet fiiller-menfi fiiller, ihtiyarî fiiller-cebrî fiiller, iradî fiiller-istemsiz fiiller olmak üzere farklı şekillerde tasnif edilmiştir. Fiiller hukuk nizamına uygun olan hareket

tarzlarına "haklı fiiller" denilirken hukuk normuna muhâlif fiillere "haksız fiiller" denilmiştir. Bir başkasına bilerek veya bilmeyerek, ister ihmal yoluyla olsun-zarar veren ve kanunen uygun bulunmayan haksız muamele ve hareketler haksız fiil olarak değerlendirilir. Araştırma konusu haksız fiil sorumluluğu ile ilgili olduğundan fiillerin müsbet ve menfi olma boyutları dikkate alınarak yapılan tasnif üzerinde durulacaktır.

1.2.1. Müsbet (Olumlu) ve Menfi (Olumsuz) Fiiller Sorumluluğu

Müsbet (olumlu) fiil, insanın dış dünyadan fark edilen vücut hareketleri ile aktif bir şekilde tezahür eder eylemleridir. Bu tür fiillerde irade, sınırları harekete geçirerek kasların faaliyeti ile eylemler gerçekleşir. Menfi (olumsuz) fiil, yapılması mümkün olan hareketi veya davranışın yerine getirilmemesidir. Menfi fiil, yapılması gereken eylem ve davranış yerine pasif bulunma veya başka davranışta bulunmak anlamına gelir. Menfi fiiller, hukuk kuralları gereğince, bazı kişileri veya şeyleri gözetimlerinde bulundurma ya da bir tehlikeyi önleme görevi yüklenenlerin bu görevlerini yerine getirme konusunda pasif kalmaları şeklinde ortaya çıkabilir. Trafikte gece seyir hâlinde iken arıza yapan aracın ön ve arkasına diğer sürücüler uyararak için konulması gereken reflektör işaretler koyması gerekirken, bunu yapmaması hâlinde, yapılması gereken bir davranış yapmadığı için bir kazaya sebebiyet vermiş olması o kişi için menfi bir fiildir.

1.2.2. Menfi Fiil Kapsamına Giren Sorumluluk

Tüm hukuk sistemlerinde kabul edildiği üzere, fiiller hakkındaki normatif hükümler faillerine sorumluluk yüklemektedir. Yapılması zorunlu olan bir fiili işlememenin de faille sorumluluk yüklediği ve hukuka aykırı bir fiil olduğu kabul edilmiştir. Kişilerin hukukun gerektirdiği bu fiili işlemekten kaçınmak, hukuka aykırı bir fiil olduğundan aracın sahibi aracının eksiklerinden dolayı başkalarına zarar vermesi hâlinde zararlardan sorumlu olur. İslâm sorumluluk hukukunda buna "ihmal suçu" adı verilmiştir. Açlıktan ölmek üzere olan birisine yanında fazladan yiyeceği olan başka biri yemek vermese ve o şahıs da ölse, yiyeceğini vermediği için ölüme sebep olan şahıs diyet ödemekle mükellef tutulmuştur. Hukukta ıztırar hâlinde bulunan birine ihtiyacını giderecek miktarda başkasının malından alma hakkı tanınmıştır. Bu hakkını kullandığı takdirde mal sahibi olan kimsenin menfi fiili o andan itibaren meydana gelecek olan zararın hukuka aykırı bir sebebi olma hüviyetini kazanır.

2. İlliyet Bağı

2.1. İlliyet Kavramı

Sözlükte: İlliyet bağı; zararlar sorumluluğun bağlandığı olay veya davranış arasındaki sebep-sonuç ilişkisine genel anlamda "illiyet bağı" denilmekte olup, failin sorumlu tutulması, ortaya çıkan zarar ile fiili arasındaki nedensellik ilişkisine dayanan bir bağın bulunmasından dolayısıdır. Netice bir sonucun, bir sebepten kaynaklandığını kati olarak ifade edebiliyorsa veya o fiil işlenmeseydi var olan zararda meydana gelmeyeceği kati bir şekilde söylenebiliyor ise bu takdirde zarar ile fiil arasında illiyet bağının bulunduğunu söylemek de mümkündür.

İslâm hukukunda; fiil ile zarar arasındaki ilişkiyi ifade etmek için "mübâşeret" ve "tesebbüb" kavramları kullanılır. Modern hukukta bu ilişkiye illiyet bağı veya illiyet rabitası denir. İlliyet başka bir ifade ile davranış veya olay arasında bir sebep-sonuç bağıdır. Hukukta, gerçekleşen zararlar sorumluluğun bağlandığı olay veya davranış arasındaki sebep-sonuç ilişkisine genel anlamda illiyet bağı denilir. Bu bağ, bütün sorumluluk türlerinde şart olan ve aranan bir unsurdur. Haksız fiil ile meydana gelen zarar iki şekilde tezahür eder:

2.1.1. Mübâşeret ve Tesebbüb Kavramları

İslâm hukukunda fiil ile zarar arasındaki ilişkiyi ifade etmek için mübâşeret ve tesebbüb kavramları kullanılmaktadır. Bunlardan fiil ile zarar arasında illiyet bağı en güçlü biçimde gösteren hâl, mübâşeret hâlidir. Mübâşeret hâlinde meydana gelen bir zararda sorumluluk için fiilin hukuka aykırı olması şartı aranmamıştır. Fiil ile zarar arasında kurulabilen diğer illiyet bağı ise tesebbüb hâlidir. Tesebbüb hâli, mübâşeret hâline göre daha zayıf bir bağ olarak görüldüğü için fiilin hukuka aykırı olması ayrıca şart koşulmuştur. Mübâşeret hâlinde verilen zararlar faile mübâşir; tesebbüb hâlinde verilen zararlar ise mütesebbib denilmektedir.

Bir zararda mübâşir ve mütesebbib aynı anda bulunduğu anda ise genel kural gereği sorumluluk mübâşire yüklenir. Mecellenin 90. maddesinde, “Mübâşir yani bizzat fail ile mütesebbib, müctemi olduğta hüküm ol faile muzaf kılınır.” şeklindeki genel kural bunu ifade etmektedir. Bu kuralın hilafına, daha önce zikredildiği üzere kuyu ve yalancı şahit örneklerinde olduğu gibi bazı durumlarda mübâşir bulunmasına rağmen mütesebbibin sorumluluğu söz konusu olmaktadır. İşte illetin failinin, sorumlu tutulmasına hükmedilebilecek bir şahıs olmaması durumunda diğer sebepler ile zararlı sonuç arasında illiyet bağı kurulduğu takdirde, o sebebin veya sebeplerin faileri sorumlu olacaklardır. Bir kimse yetkili makamların izni olmaksızın kamuya ait bir yolda bir çukur kazar, bir başkası da gelir oraya birisini veya bir hayvanı yuvarlar veya iterse, bu durumda oraya yuvarlayan, iten ve atan kişi doğrudan zarara neden olduğundan tazminatını ödemekle yükümlüdür. Kuyu kazması her ne kadar telef olma sonucunu verse de doğrudan bir sonucu veren itme meydana gelmedikçe kuyu kendi hâlinde o şeyi telef edemeyeceğinden kuyuyu kazan kişi sadece sebep olmaktadır.

Mübâşeret hâlinde fiil ile zarar arasındaki illi bağ başka bir unsura ihtiyaç duymadan çok açık bir şekilde tespit edilebilmektedir. Tesebbüb hâlinde ise fiilin hukuka aykırı olması şartı ile illiyet bağı kurulabilmektedir. Fakihlerin bu konudaki yaklaşımlarını aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür:

2.1.2. Mübâşeret Hâli

Mübâşeret: “Bir kimsenin teninin diğer kimsenin tenine temas etmesi, dokunması” demektir. Bir iş için kullanıldığında ise o işin fail tarafından bizzat yapılması ve üstlenilmesi anlamına gelir. “Fiil ile zarar arasında illiyet illiyet bağı en güçlü bir biçimde gösteren hâl, mübâşeret hâlidir”. Fail, zararın illeti olduğunda sorumlu tutulması ile ilgili başka bir şahıs veya varlığın olmaması mübâşeret hâli olarak değerlendirilmiştir. Failin fiili ile meydana gelen zarar arasına başka bir fiil girmediğinde, failin fiili doğrudan bir zarara sebep olduğunda meydana gelen zarara mübâşereten zarar denilmiştir. Bir fiilin hükmü failine izafe edildiğinden zorunlu sebep olmadıkça âmirine muzaf kılınmaz. Fiilin mübâşereten olması, tazmin sorumluluğu için yeterli görülmüştür.

Mübâşereten itlâf, haksız bir fiilin doğrudan olmak şartı ile tamamen veya kısmen canda, bedende veya malda meydana getirdiği tahrip, yıkım veya eksikliklerdir. Mecelle’de; “Mübâşir müteammid olmasa da tazminatla yükümlü olur”. Söz konusu mal, menkul olabileceği gibi gayr-i menkul de olabilir. Bundan dolayı itlâfın kendi içerisinde mübâşereten itlâf ve tesebbübten itlâf olmak üzere incelemesi gerekir. Bir şeyi bizzat telef etmeye mübâşereten itlâf, failine de mübâşir denmektedir. İtlaf şeklinin önemi olmadığı gibi kasıt bulunup bulunmamasının da önemi yoktur. Mesela bir kimse başkasının elbisesini bilerek ve isteyerek telef etse tazmin etmek zorunda olduğu gibi, ayağı kayarak başkasının malını telef etse de

tazmin etmek zorundadır. Yani mübâşir kasıtlı hareket etmese de vermiş olduğu zararı tazmin etmek durumundadır. Dolayısıyla zararı veren kişinin niyeti veya ihmali önemli olmayıp sorumluluk gerçekleşmekte ve haksız fiil ile zarar arasındaki bağlantının bulunması yeterli görülmektedir.

2.1.3. Tesebbüb Hâli

Fiil ile zarar arasında kurabilen illiyet bağının bir diğer şekli tesebbüb hâlidir. Tesebbüb hâli, mübâşeret hâline göre daha zayıf bir bağ olarak görüldüğü için fiilin hukuka aykırı olması şartı ayrıca koşulmuştur. İllete tesir eden sebepler ile zararlı sonuç arasında illiyet bağının var olup olmadığı araştırılır. Bu sebeplerden hangisi ile zararlı sonuç arasında illiyet bağı kurulursa o sebebin faili, fiilin hukuka aykırı olması şartıyla sorumlu tutulur. Böyle bir olayda faile “mütesebbib”, fiil ile zararlı sonuç arasındaki ilişkiye de “tesebbüb” veya “tesbîb” denir. Tesebbüb yoluyla meydana gelen zararlar, fiilin teaddî sayılması başka bir ifade ile hukuka aykırılık taşıması gerekmektedir. Söz gelimi, birinin kendi arazisine açtığı kuyuya başka birinin düşerek zarar görme-si nedeni ile arazi sahibi sorumlu tutulmaz. Yine merkep üzerinde seyir hâlinde iken birinin bineği ürküt-mesi ile başka kişilere verilen zarar sebebiyle bineğin üzerinde bulunana sorumluluk yüklenmez. Alışveriş yerinin açık bırakılmak sureti ile hırsızlığa teşvik olan bir durumda hırsızlık gerçekleşmesi, açılan kafesten kuşun kaçması, hayvanın bağlandığı yerden çözümlüp kaçması ya da yakılan ateşin rüzgârın tesiri ile komşuya zarar verilmesi hâllerinde ister taammüden olsun isterse hatâen olsun tümünde meydana gelen zararlar tesebbübten meydana gelen zararlara birer örnektir. Tesebbüb hâli iki şekilde gerçekleşebilir: Tesebbüb hâli iki şekilde gerçekleşebilir:

a) Failin Fiili ile Zarar Arasına Başka Bir Şahıs veya Varlık Girmemesi

Zararın illetini gerçekleştiren failin sorumlu tutulmasına hükmedebilecek bir şahıs veya varlık olmaması durumunda diğer sebepler zararlı sonuç arasında illiyet bağının var olup olmadığı araştırılır ve illiyet bağı kurabilen sebebin faili, fiilin hukuka olması şartıyla zararlı sonuçtan sorumlu tutulur. Söz gelimi, bir şahsın hukuka aykırı biçimde umumun kullandığı yolda açtığı çukura başka birinin düşmesi ile meydana gelen zarardan çukuru açan sorumlu olur.

Muhafaza altında bulunan hayvanların ahır veya kafeslerinden kapının açılması gibi bir nedenle kaçarak verdikleri zararların faili olan kişilerin sorumluluğu ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Şöyle ki:

Ebû Hanife, Ebû Yusuf ve İmam Şâfiî gibi âlimlere göre ahır ve kafes kapısını açarak hayvanları yürümesi veya uçuşması için zorlamamak şartıyla onların kaçmasına neden olan şahıslara sorumluluk terettüb etmez. Çünkü zararın illeti olan hayvanların yürümeleri veya uçmaları ihtiyarlarından dolayı gerçekleştiğinden yürümek ve uçmak hayvana nispet edilir. Dolayısı ile kapının açılması ile hayvanlar yürümeleri veya uçmaları için zorlanmadığı sürece meydana gelen zarar ile kapıyı açanın fiili arasında illiyet bağı kurulamaz.

Şâfiî mezhebi hukukçularından bazıları da kapı açılır açılmaz hayvanların yürümesi veya uçuşması ile meydana gelen zarar ya da hayvanların zayi olması söz konusu olduğunda açma fiili ile uçuşma veya yürüme fiili arasında uygun illiyet kurulmuş olduğundan kapıyı açan sorumlu olur. Kapının açılmasından bir müddet sonra hayvanların yürümesi veya uçuşması ile meydana gelen zarardan kapıyı açan sorumlu tutulmaz.

Mâlik b. Enes ve Ahmed b. Hanbel ise; ahır veya kafesin kapısının açan şahsın hayvanların yürüyerek veya uçarak sebep oldukları zarardan her halükârda sorumlu olduğunu

iddia etmişlerdir. Mâlik b. Enes ve Ahmed b. Hanbel, illet olan uçma ve yürüme gibi fiillerin hayvanlara sorumluluk hükmünün yükletilemeyeceğini iddia etmişlerdir. Böyle bir durumda illete tesir eden sebeplere müracaat edildiğinden kapıyı açan şahsın bu eylemi, illete yani zararlı sonuca daha çok müessir olduğundan kapıyı açan tessebbüben zarar vermiş olup sorumluluk ona aittir. Yani zarar ile kapıyı açan şahsın fiili arasına kendisine sorumluluk yüklenebilecek bir şeyin girmediği kabul edilmiş olur.

b) İllete Harici Sebeplerin Tesir Etmesi Hâli

Failin fiiliyle meydana gelen zarar arasına başka harici sebeplerin girmesi mümkündür. Failin fiili ile araya giren başka bir fiil birleşmiş ve zarar meydana gelmişse bu durumda prensip olarak mübâşir sorumlu olur. Failin fiili ile zarar arasına harici başka sebepler tesir edebilmektedir. Böyle bir durumda fiil ile zarar arasında illiyet bağının uygunluğu araştırılır. Zarara neden olan sebeplerden hangisi ile zararlı sonuç arasında uygun illiyet bağı kurulursa o sebebin faili, fiilinin hukuka aykırı olması şartıyla sorumlu tutulur. Örneğin, umuma ait yolda hukuka aykırı olarak açılan çukura düşen birinin daha sonra ölmesi hâlinde o şahsın ölüm gerekçesi araştırılır. Yapılan tahkikatta uğradığı kaza ile çukura düşen ancak çukurdan çıkamadığı için açıklıktan ölen şahsın sorumluluğu kuyuyu açana aittir. Ebû Hanife'ye göre çukura düşen şahsın düşerek değil de kuyudan çıkamadığı için aç kalarak ölmesi hâlinde kuyuyu açan sorumlu tutulmamalıdır. Zararlı sonuç olan ölümün illeti kuyuya düşmek değil o şahsın aç kalmasıdır. Ebû Yusuf gibi bazı fakihlere göre ise zararlı sonuç olan ölümün illeti her ne kadar açıklık olsa da o şahsın aç kalmasının gerekçesi çukuru hukuka aykırı olarak açan kişidir. Dolayısı ile zarar ile fiil arasında uygun illiyet bağı kurulmuş olmaktadır. Burada açıklığın illeti yiyecek bulmamak, yiyecek bulamamanın illeti de o şahsın çukurda mahsur kalmasıdır. Çukurda mahsur kalmaya neden olan da o çukuru hukuka aykırı olarak açan şahıstır.

2.1.4. Sebeplerin Çokluğu

Bazı zararların meydana gelmesine sebeplerin çokluğu etki ederek mübâşeret ve tessebbüb halleri birleşmektedir. Zararın oluşmasında sebeplerin çokluğu sonuca etki eden birden çok sebebin varlığıdır. Böyle durumlarda genel kural mübâşereten zarar verenin sorumlu olmasıdır. Lakin illiyet bağının uygunluğu mübâşirin fiiline bağlanamadığında mütesebbibin sorumluluğu söz konusu olmaktadır.

Zararların meydana gelmesi tek bir sebebe değil de birden çok sebebin birlikteliğine bağlı olduğunda ortak illiyetten söz edilebilir. Ortak illiyet mübâşeret hâlinde gerçekleşebileceği gibi tessebbüben de meydana gelebilir. Söz gelimi, bir grup insanın bir şahsı döverek öldürmelerinden o grubun tamamı mübâşereten sorumlu olur. Şayet, bir grup insan toplanarak birisini döverek yaralasa bu olayda her bir şahsın yaralama fiili diğerlerinden bağımsız olarak zararlı sonucu meydana getirdiğinden yaralama fiilini gerçekleştirenlerin her biri sorumluluk altına girer. Böyle bir durum, müterafik illiyet olarak isimlendirilir. Yine, iki şahsın ortak olduğu yıkılmaya yüz tutmuş bir duvarın yıkılması ile meydana gelen zarar iki şahıs arasında hisseleri oranında pay edilir.

2.1.5. Mübâşeret ve Tesebbübün Sorumlulukla İlişkisi

İslâm hukuku açısından trafik kazalarında sorumluluğun meydana gelebilmesi için zorunlu olarak bulunması gereken bazı unsurlar vardır. Bunlardan fiil, illiyet bağı ve zarar her iki hâlde de aranan unsurlardır. Tesebbüb hâllerinde bu üç unsurun yanında teaddî unsuru da şart koşulmuştur. Mübâşeret durumunda sorumluluk için fiilin hukuka aykırılığı gerekli

görülmemiştir. Zaruret hâlinde mübâşeret başkasının malına zarar veren biri, her ne kadar hukuka aykırı bir fiil işlememiş kabul edilse de oluşan zarardan sorumlu tutulmuştur. Aynı zamanda sorumluluk için ızdırari olan fiilin bir kusura dayalı olması da şart değildir. Gayri mümeyyiz çocuklar ve akıl hastaları mübâşeret verdikleri zararlarda sorumlu tutulmuşlardır. Fiil ile meydana gelen zarar arasında uygun illiyet bağı mübâşeret veya tesebbüb hâllerinden biri ile kurulmalıdır. Fiil ile zarar arasında mübâşeret veya tesebbüb ile illiyet bağı kurulamadığı takdirde veya illiyet bağını kesen bir sebep bulunması hâlinde fiilin faili için sorumluluk meydana gelmez. Mübâşeret veya tesebbüb hâlinde işlenmiş olan fiilin zararı doğurmuş olması da şarttır. Zarar meydana gelmediği takdirde tazmin mükellefiyeti doğurması anlamında sorumluluktan bahsedilemez.

2.1.6. Tesebbüb Verilen Zararlarda Teaddî

Tesebbüb hâlinde meydana gelen zararlardan sorumluluk için teaddînin şart olduğuna hukukçular arasında görüş birliği mevcuttur. Mecelle’de tesebbüb itlâf şu örnekle izah edilmiştir. “Nitekim bir muallak kandilin ipini kesmek kandilin yere düşüp de kırılmasına sebebi mufdi olmakla ipi kesen kimse mübâşeret ipi telef etmiş ve tesebbüb kandili kırmış olur.” Sorumluluk için mübâşeret itlâfta teaddî şart olmadığı hâlde tesebbüb itlâfta teaddî şarttır. Tesebbüb itlâf, dolaylı yoldan zarara neden olmaktır. Tesebbüb hâlinde verilen zararlar, fiilin teaddî (hukuka aykırı) olması gerekmektedir. Tesebbüpte zararın meydana gelmesine bizatihi değil dolaylı etki söz konusudur. Mecelle’de verilen örnekte de görüleceği üzere, birinin kasten bir hayvanı ürkütmesi ile hayvan düşse ve uzuvlarından birinde arıza meydana gelse hayvanı ürkütenin (fail) fiili kusuru sebebiyle hukuka aykırı hâle gelmekte ve bu sebeple zararı tazminle mükellef olmaktadır. Dolayısıyla tesebbüb itlâf söz konusu olduğu zaman failin fiilindeki hukuka aykırılık tazmin sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir. Yükünü düşüren hamal, sebep olduğu zarardan dolayı sorumlu tutulmaktadır. Benzer şekilde yoldan geçen birinin elbisesinin tahribine neden olan demirci de sebep olduğu zarardan dolayı sorumlu görülmüştür. Kamuya ait bir yolda yetkili mercilerin izni olmadan kuyu kazıp oradan geçen içine düşüp ölmesi gibi ya da bir şahsın yol ortasına yığıldığı taş veya tahtalara başka bir insanın takılıp düşerek ölmesi veya suçsuz bir kimsenin aleyhine katil olduğuna dair yalan şahadetlikte bulunmak, bir kimseyi bir başka kişiyi öldürmeye zorlamak tesebbüb verilen zararlara örnek olarak verilebilir. Bu örneklerde zarara sebep olan fiillerin tamamı hukuka aykırılık unsurunu barındırmaktadır.

Trafik kazalarında tesebbüb, bir araç ile herhangi bir zararı doğurma hâlidir. Tesebbüpte, fiilin teaddî yani hukuka aykırı olması gerekmektedir. Burada zarar verme kastı veya ikmal, tedbirsizlik olup olmaması arasında fark yoktur. Söz gelimi, binicisi üzerinde olduğu hâlde başka birisi binicinin izni olmaksızın hayvanı sopa ile dürtse ve hayvan da bunun akabinde arka ayağı ile bir kişiyi tekmelese yahut kuyruğu ile çarpsa veya ürküp kaçarak bir insanı çığnase dürtten yahut vuran sorumlu olur. Meydana gelen zararın tazminatı ata sahibinin izni olmadan vuran veya dürtten kişiye ödetilir. Eğer dürtme binicinin emri ile olmuşsa bu fiil bizzat binenin fiili gibi olur. Tazminatı da binici öder. Eğer dürtme kamu yolu gibi durma izninin bulunmadığı bir yerde meydana gelmişse tazminatı dürtten ve binen kişi ortaklaşa öderler.

Tesebbüb itlâfta teaddî şart olduğundan failin fiilinde teaddî unsuru bulunmadığında tazminat da gerekmez. Örneğin, bir kimse umumun kullandığı yola yetkili mercilerin onayı olmaksızın bir kuyu kazsa ve kazılan kuyuya başkasının hayvanı düşerek telef olsa kuyuyu kazın teaddî fiili işlediğinden tazminatla yükümlü olur. Ancak, bir kimse tarlasına giren

hayvanı tarlasından çıkardıktan sonra o hayvan zayi olsa hayvanı tarlasından çıkaranın fiili teaddî unsurunu içermediğinden sorumluluk söz konusu değildir. Bir kimse, yetkili makamların izni bulunmadıkça umumun kullandığı alanlarda ark, oluk, çıkma ve tuvalet gibi yapılar inşa edemez. Bir kimse, umuma tahsis edilen yerde yağ veya karpuz kabuğu gibi şeyleri döküp başkasına zarar verse o kimse buna tazminatla yükümlü olur.

Meydana gelen zararda birden fazla mütesebbibin beraber olduğu durumda; hanbelî fukahâsına göre: İki gemi seyir hâlinde iken karşılıklı kaptanların tefriti ve gerektiği derecede çabuk davranmayıp kazayı önleyemediklerinden gemiler birbirine çarparak batsalar, her bir kaptan diğerinin gemisini ve bu gemide batarak telef olan şeyleri tazminle mükellef olur. İki kaptandan yalnız biri tefritte bulunmuş olsa meydana gelen zarar yalnız ona tazmin ettirilir. Yine bir kimsenin hayvanı bir şahıstan ürkerek kaçsa hayvanın verdiği ziyandan dolayı o şahsa, ürkütmek kastı olmadığı için tazminat lazım gelmez. Ancak, hayvanı kasten ürküttüğü için kaçan hayvanın verdiği zarar ürküten tarafından tazmin edilir. Bu örnekte kişinin kastı fiilinin hukuka aykırı hâle gelmesine neden olmuş, bu sebeple sorumluluk da hukuka aykırı fiil sahibine yüklenmiştir. Yine, bir avcının avına attığı tüfek sesinden başkasının hayvanı ürkerek firar ederken düşüp ayağı kırılrsa avcı tazminatla yükümlü olmaz. Ancak, avcı kasıtlı olarak hayvanı ürkütmek maksadı ile tüfek atsa, hayvanın kaçarken verdiği zararı veya hayvanın düşerek bir yerini kırması sebebiyle uğradığı zararı avcı tazminatla yükümlü olur. Başka bir örnek, biri yol üzerindeki bir duvardan atlamakla yoldan geçen bir hayvan ürküp arkasındaki yükü atarak telef olsa duvardan atlayanın kastı olmadığı için fiili hukuka aykırılık ifade etmemekte, bu sebeple tazmin lazım gelmemektedir.

2.1.7. İlliyet Bağının Uygunluğunun Ortadan Kalkması

Zararın tesebbübün meydana gelmesi durumunda sebep ile zararlı sonuç arasındaki bağın uygunluğu farklı nedenlerle ortadan kalkabilmektedir. Buna “uygun illiyet bağının yokluğu” veya “uygun olmayan illiyet bağı” denilmiştir. Uygun olmayan illiyet bağı; “uygunluğun yokluğu” veya “uygunluğun kesilmesi” olmak üzere iki şekilde gerçekleşir. İlliyet bağında uygunluğun yokluğu, sebeple zararlı sonuç arasında yalnızca tabii illiyet bağının kurulmasıdır. Ancak bu bağ, hukuken nazara alınmadığından sorumluluk da doğurmamaktadır. Örneğin, insanların yürüdüğü kaldırımda birinin bıraktığı taşı başka biri alıp kaldırımın başka bir yerine bıraksa ve bu taşı biri takılıp düşerek zarar görse taşı ilk bırakan bu zarardan dolayı sorumlu olmaz. Kaldırıma taşı ilk olarak bırakan şahsın fiili ile zarar arasında tabii bir illiyet olmadığından mevcut illiyet hukuken dikkati nazara alınmaz. Sorumluluk, taşı bulunduğu yerden alarak başka bir yere bırakarak zarara sebep olan şahsa aittir.

Uygun olmayan illiyet bağının diğer bir boyutu her ne kadar Türk pozitif hukukunda “illiyet bağının kesilmesi” kavramı ile ifade edilse de “illiyet bağının uygunluğunun kesilmesi” şeklinde kullanımının daha uygun olduğu söylenebilir. İlliyet bağının uygunluğunun kesilmesinde fiil ile zarar arasında var olan illiyet bağının değil de uygunluğun kesilmesi söz konusudur. İlliyet bağının uygunluğunun kesilmesinde, ilk sebebin zararı doğurmaya mahiyeti itibarıyla elverişli olması ile beraber, yeni bir sebebin ilk sebebi işlevsiz hale getirerek zarara yeni sebebin etki etmesidir. Umuma açık yolda birinin hukuka aykırı olarak açtığı çukurdan dolayı meydana gelen kazalardan çukuru açan sorumlu olur. Çukurun varlığından haberdar olduğu hâlde bilerek ve isteyerek çukura atlayan kişinin uğradığı zararın sorumluluğu ise kendine aittir. Bu kişinin fiili, kuyu kazanın fiilini geriye atarak illiyet bağının uygunluğunu kesmiştir. Genel olarak illiyet bağını kesen durumlar üçe başlık altında ele alınmıştır. Bunlar;

a) Mücbir /Zorunlu Sebep

Mücbir sebep, genel bir davranış normunun ihlaline mutlak olarak kaçınılmaz bir şekilde yol açan öngörülmesi ve karşı konulması mümkün olmayan olağanüstü bir olaydır. Zorunlu sebebi teşkil eden olay, tabii, sosyal veya hukuki bir olay olabileceği gibi, beşerî bir olay da olabilir. Tabii olmayan kasırga, yıldırım düşmesi, fırtına don, toprak kayması ve heyelan gibi hava şartları, savaş, ihtilâl ve gasb gibi hadiseler de zorunlu sebep olarak kabul edilir. İlliyet bağının kesilmesinden söz edebilmek için zorunlu sebebi teşkil eden olay nedeniyle zarar veren kişi genel bir hukuk kuralını veya sözleşmeden doğan bir borcunu ihlal etmiş olmalıdır. Söz gelimi, fırtınadan dolayı sahile vuran geminin neden olduğu zarardan kaptan sorumlu tutulamaz veya bu zararın tazmini gerekmez. Bu örnekte görüldüğü üzere fiil ile zarar arasında meydana gelen illiyet bağı zorunlu sebep olan fırtına tarafından kesilmiş olmaktadır. İslâm hukuku açısından zorunlu sebebin, daha önceden görülebilmesi ve kaçınılması mümkün olmaması gerekir. İster tabii olsun ister beşerî olsun önüne geçilmeyen yangın, denizde alabora, eşkıyanın baskını gibi olaylar zorunlu sebep olarak görülmüştür. Söz gelimi, normal bir havada yola çıkan bir şoförün seyir esnasında birden bastıran fırtına ve doludan dolayı üzerinden geçmekte olduğu köprünün yıkılması ile meydana gelen ölümlü kazada sürücü sorumlu olmaz. Kazada fırtına ve dolu sebebiyle şoförün fiili ile meydana gelen zarar arasında illiyet bağının uygunluğu kesilmiş olur.

b) Zarar Görenin Fiili

Zararın meydana gelmesinde zarar görenin kendi fiilinin bulunması hukuken illiyet bağına kesen sebeplerden biri olarak kabul edilmiştir. Zarar görenin kendi fiili, illiyet bağına kesecek şekilde ise zarar veren kişi sorumluluktan kurtulur. Zarar görenin kendi fiilinin illiyet bağına kesmiş olmasından bahsedebilmek için onun fiilinin mahiyet itibarıyla zararlı sonucu doğurmaya tek başına elverişli olması gerekir. Umumun kullandığı yolda açılmış kuyuyu gördüğü ve bildiği hâlde kuyuya atlayan veya aracını kuyuya sürerek zarar gören kimse illiyet bağının uygunluğunu ortadan kaldırarak kendi fiilinden dolayı sorumlu olur.

c) Üçüncü Şahsın Fiili

Üçüncü şahsın fiili, illiyet bağına kesecek etkinlikte olduğu takdirde ancak illiyetin kesilmesi söz konusu olur ve fail sorumluluktan kurtulur. Üçüncü şahsın fiili mevcut ilk sebebi bertaraf edecek ve geri plana itecek yeterlikte olmazsa illiyet bağına kesecek etkinlikte olmadığından failden sorumluluğu kaldırmaz. Bir kişinin umuma ait yol üzerine hukuka aykırı olarak kazdığı çukurun etrafına veya yanına başka birinin taş koyması ile bu taş takılarak çukura düşüp zarar görenin sorumluluğu taşı koyanıdır. Taş konulması ile çukura düşerek zarar görme meydana geldiği için taş, üçüncü kişinin fiili olarak çukuru açan ile zarar arasındaki illiyet bağına kesmiş ve çukuru açanın sorumluluğunu ortadan kaldırmıştır. Üçüncü şahsın fiili, ilk sebebin zararlı sonuç üzerindeki etkisine göre çok daha müessir olduğundan bu durumda üçüncü şahıs sorumlu olur. Bir kimsenin başkasına ait olan bir hayvanı yaralamasından sonra, aynı hayvanı boğazlayan üçüncü kişi meydana gelen zarardan sorumlu olur.

3.Teaddî /Hukuka Aykırı Olma Durumu

3.1.Teaddî Kavramı

Sözlükte hızlı koşmak, sınırı-haddi aşmak, hakkı çiğnemek ve zulüm yapmak anlamındaki a-d-v kökünden türeyen teaddî, kavram olarak Allah'ın kulları için belirlediği

hududu (Hudûdullah) aşmak ve Allah'ın emirlere uymamak anlamına gelmektedir. İslâm hukuku kaynaklarında teaddî, hukuka aykırılık olarak ifade edilmiştir.

Teaddî, dinen izin verilen bir şeyin hududunu aşmak ve harama girmek anlamına gelmektedir. İki kişi arasında yapılan bir akdin gereğini yapmamak gibi meşru olanının hududunu aşarak teaddî (hukuka aykırı) bir fiil işlemiş olmak ya da her kötü söz, durum ve fiillerde bulunmak da teaddî olarak görülmüştür. Hukuka aykırılık, hukuk düzeninin izin vermediği bir fiilin işlenmesi, nassların veya hak sahibinin yapılmasına cevaz vermediği fiillerin işlenmesi demektir.

3.2.Fiilin Bir Özelliği Olarak Hukuka Aykırılık

Haksız fiil sorumluluğunun kurucu unsurlarından olan hukuka aykırılık, hukuk düzenine ters düşen onun tarafından reddedilen bir fiili ifade eder. Hukuka aykırı fiil işleyen kişi, zarara uğrayan kişinin hukuki varlığını korumaya hizmet eden hukuk düzeninin yazılı veya yazılı olmayan emir ve yasakların ihlal etmiş olmaktadır. Sorumluluk hukuku açısından hukuka aykırılık, belirli bir hak ve hukuki varlığı zarar verici müdahaleden korumayı amaçlayan hukuk normlarının ihlaliyle sınırlıdır. Zarar doğurmayan fiiller, sorumluluk hukuku açısından hukuka aykırı olarak nitelendirilmemektedir. Mutlak hakların ihlal edilmesi durumunda ise, hukuka aykırılığı gideren bir sebep bulunmadıkça doğrudan doğruya vâki olsun veya olmasın fiilin hukuka aykırı olduğu kabul edilir.

Hukuka aykırılığı önleyen sebeplerden biri de yetkili makamın iznidir. Şöyle ki; yangında yetkili mercinin kararıyla bir evin yıkılması durumunda ev sahibine tazmin hakkı doğmamaktadır. Mecelle' de bu husus; "Cevazı şer'i damâna münâfi olur" kaidesiyle ifade edilmiş, yetkili merciin izniyle işlenen fiilin yol açtığı zararın tazminat gerektirmediği belirtilmiştir.

3.3. Teaddînin Gerçekleşmemesi

Zarar ile neticelenen bir fiile ilişkin sorumluluk o fiilin teaddî unsurunu kaybetmesi ile hukuka aykırı olmaktan çıkmaktadır. Ancak fiilin hukuka aykırılık özelliğini yitirmesi tazmin yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır. Fiilin hukuka aykırı özelliğini ortadan kaldıran ve failden tazmin sorumluluğunu gideren sebeplerden biri zarara uğrayanın izni ve rızasıdır. Ancak rıza, ahlaka ve hukuk kurallarına aykırı olmamalıdır. Mal sahibi izin verip ve rıza gösterdiğinde uğradığı zarar teaddî unsurunu ortadan kaldırmaktadır. Söz gelimi hastanın müdahaleye rıza göstermesi ile meydana gelen zarardan doktor sorumlu tutulamaz. Tedavi amaçlı olsa da hastanın izni ve rızası olmadan meydana gelen zarardan doktor sorumlu olur. İntihar etmek ve vücut bütünlüğüne zarar verici bir fiilde bulunmak haram kılınmıştır. İnsanlar kendi kanlarını başkalarına mubah kılamazlar ve bu hususta başkalarına izin veremezler. Bu yüzden bir kimsenin tedavi için doktora rıza gösterip izin vermesi kanunun koymuş olduğu kişilik haklarının ihlal edilebileceği anlamına gelmediğinden bu doğrultuda meydana gelen zararlar hukuka aykırılığı gideremez.

Yetkili makamların izni ile de fiillerin hukuka aykırılığı ortadan kalkabilmektedir. Hukuki olarak bir işi yerine getirmekle yetkilendirilmiş birinin fiilinden hukuka aykırılık özelliği sakıt olur. Örneğin; yangının daha büyük zarara olmadan yayılmasını engellemek başka bir şahsa ait evin yetkili makamların izni ile boşaltılabilmesi veya yıkılabilmesi mümkündür. Evi yıkan bu yıkımdan dolayı sorumlu değildir.

Zaruret hâli fiilin hukuka aykırılığını gideren diğer bir nedendir. Zaruret, hukuken yasak olan bir şeyin işlenmesini caiz kılan özürdür. Zaruret, birinin canında, vücut bütünlüğünde, namusunda, aklında ve malında meydana gelecek tehlike veya şiddetli bir meşakkatle karşılaşmasıdır. Zaruret hâlinde kalmış olan birinin başkasına ait malı, sahibinin izni olmaksızın zaruretinin giderecek ölçüde kullanması ve daha sonra tazmin etmesi hukuka uygun görülmüştür. Açlıktan dolayı ölümle yüz yüze kalan biri, başkasına ait gıda maddelerinden daha sonra geri ödemek şartı ile ölmeyecek kadar alıp yiyebilmesi hukuka aykırı bir durum olarak değerlendirilmemiştir.

Fiilden teaddî unsurunu kaldıran diğer bir neden de meşru müdafaa'dır. Birinin şahsına, malına ya da namusuna kasteden saldırganı engellemek için yapılan meşru müdafaa hukuka aykırılığı ortadan kaldırmaktadır. Hırsız evde suçüstü yakalayan ev sahibinin evini ve kendini koruma hakkı vardır. Bu hakkını kullanırken öncelikle sözle uyarması netice almadığında güç kullanması ve mukavemet göstermesi gerekebilecektir. Bu süreçte işlenen fiiller hukuka aykırılığı ortadan kaldırmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER / SONUÇ

- Trafik kazaları sonucunda meydana gelen zararlar, konunun İslâm sorumluluk hukuku açısından değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Buna göre zarar; bir kişinin bedeninde, vücut bütünlüğünde ve malında meydana gelen hasar ya da bir kimsenin rızası olmaksızın malvarlığında meydana gelen azalma veya değer kaybı şeklinde tanımlanabilir. İslâm, koruma altına aldığı insanın maddi ve manevi varlığına yapılabilecek veya yapılmış zararları, ihlalleri önlemek ve gidermek, bireysel ve toplumsal hayatın ıslahına dönük bir kısım özendirici veya caydırıcı tedbirler ve müeyyideler ihtiva eder. Zararları, maddi ve manevi olarak ikiye ayran İslâm hukukçuları zararların tazmininde de bu tasnifi temel almışlardır. Haksız yere bir başkasının canına, bedenine veya malına verilen zararın tazmin edilmesi İslâm âlimlerince üzerinde görüş birliği bulunan bir husustur.

- Sorumluluk dinî ve hukuki boyutu açısından cezaî, hukuki ve manevi sorumluluk olmak üzere üçe ayrılır. Cezaî sorumluluğun gerçekleşmesi için nass veya hukuki açıdan bir fiil, suç olarak tanımlanmalıdır. Fiil işlenmiş olmalıdır. Fiili işleyen kasti, ihmali, hatası veya kusuru olması gerekmektedir. Hukuki sorumluluğun akit, kanun ve haksız fiil (teaddî) olmak üzere üç kaynağı vardır. Manevi sorumluluk bireyin yapıp ettiği söz, fiil ve davranışlarından dolayı Allah'a karşı sorumlu olmasıdır. Cezai açıdan sorumlu olmanın temel ögesi olan kusurda hukukun uygun bulmadığı bir davranış söz konusudur. Karayolları Trafik Kanunu'na göre kusur; trafiğin seyrini engelleyerek diğerlerini tehlikeye atan ve kazanın olmasına sebep olabilecek bazı hâl ve hareketlerdir. Kusur kasıt, tedbirsizlik ve ihmal kavramlarını içine almaktadır. Suç ise töreler, ahlâk kuralları, dinler ve otoritelerin yapılmasını yasak kıldıkları yazılı veya yazısız olarak toplum tarafından benimsenen veya kabul gören ve işleyen açısından yaptırım gerektiren söz, fiil ve davranışlardır. İslâm sorumluluk hukuku açısından suçlar yaygın olarak had, kısas-diyet ve ta'zir gerektirenler şeklinde tasnif edilmiştir.

- Günümüzde trafik kazalarının meydana gelmesine sebep olan kusur, ihmal, hata ve suçlar ile bunlardan kaynaklı oluşan maddi, manevi zararlar, yaralanmalar ve ölümlerin tazmini geleneksel İslâm hukukunda "cinayetü'l-behâim" ve "diyet" gibi konu başlıkları altında ele alındığından araştırmada başta bu konu başlıklarını eserlerine alan klasik fıkıh eserlerinde, mezhep imamlarının görüşlerini yansıtan kaynaklarda ve Mecelle'de geçen hükümlerden hareketle günümüz trafik kazalarına dair değerlendirmeler yapılmıştır. Sahâbe ve daha sonraki

dönemlerde kullanılan kıyas metodu ile birçok mesele çözüme kavuşturulmuştur. Dolayısıyla birçok değişkeni olan trafik kazalarında sağlıklı çıkarımda bulunabilmek için kıyas kaçınılmaz bir metod olarak uygulanmıştır.

- Ulü'l-emr, toplumsal düzenin sağlanmasına yönelik, toplumun maslahatı, zararların önlenmesi ve adaletin tesis edilmesi için ihdas ettiği kurallar nasslara muhalefet etmediği sürece uyulması dinin emri olarak herkes için zorunludur. Bu kurallara muhalefet edilmesi veya uyulmaması durumunda nasslarda ortaya konulan cezaların dışında suçun nevine göre ulü'l-emr adına hâkimin takdirinde olan hükûmet'i-adl ile ta'zir ismi altında çeşitli hapis ve mali cezaların verilmesi meşru görülmüştür.

- Trafik kazalarında asıl failin tespit edilmesi ve meydana gelen zararlarda tazmin yükümlülüğü İslâm sorumluluk hukuku açısından belirlenen kriterler ile ortaya konulması, trafik ekosisteminde bulunan paydaşların bilinçlenmelerine, kendi haklarının farkında olmalarına ve trafik kurallarına uyan daha bilinçli bireyler olarak dine, devlete, topluma ve diğerlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmelerine rehberlik edebilecektir. Konu ile ilgili yaptığımız diğer tespitleri şöyle sıralamak mümkündür:

- Trafik kazası sonucu meydana gelen malda veya bedende zararlar ve cinayetlerin İslâm hukuku açısından ivaz/bedel ile giderilmesi vâciptir.

- Her kaza kendi bağlamında değerlendirilir ve can kaybına yönelik zararlar diyet, kefâret ve hükûmetül adl ile giderilir.

- Trafik kazaları ile meydana gelen cinayetlerde asıl olan hata-i katl olup yapılacak ilk değerlendirme kazanın hatâen meydana geldiği üzerinedir.

- Trafikte geliş-gidiş ve akış güzergâhları daha çok sürücüler düşünerek umumi yol kullanmada selamet şartı vardır. Sürücü müşterek olan bu yolda yayaların da hakkını kullanmış olması itibarıyla onları korumak gibi sorumluluğu olduğundan yayalar için selamet şartı temel esas sayılır.

- Kazanın müsebbibi olan şahsın kazadaki ihmali, tedbirsizliği, hatası ve bunların sonucunda müteaddî olup olmadığı araştırılır.

- Kazada kasıt olsun veya olmasın sebebiyet sorumluluğu ilkesi gereği tazmin yükümlülüğü söz konusu olur. Kaza yapanın çocuk, deli ve sarhoş olması bunu düşürmez.

- Herhangi bir fiil ve davranışta, kaçınılması mümkün olmayan neticelerden tazmin yükümlülüğü düşer. Başka bir ifadeyle yolda hareket hâlinde olan bir araç veya yaya trafik kurallarına uymaları ve kendilerine tanınan hakkı kullanmaları şartı ile engel olmaları mümkün olmayan bir şeyden dolayı zarara sebep olsalar dâmin olmazlar.

- Mütesebbib müteaddî olmadıkça dâmin olmaz.

- Mübâşirin fiili ile meydana gelen kazada kazazede ile mübâşirin fiili arasına başka şahsın fiili dâhil olduğunda birinci fail dâmin değildir.

- Bir kazada mübâşir ile mütesebbib bir araya gelirse hüküm mübâşire izafe edilir.

- Trafik kazası sürücünün kusuru, hatası ve ihmalinden daha güçlü ve daha etken bir sebepten dolayı meydana gelmiş ise kazadan dolayı sürücü dâmin olmaz.

- Kazada sürücüler veya kazaya sebep olanlar arasında kusur, hata ve teaddî bilirkişi raporuna göre eşit oransal değerlere sahip ise karşılıklı olarak her birisi diğerinden diyet ve tazminat açısından eşit sorumluluk üstlenirler.
- Kazada sürücüler veya kazaya sebep olanlar arasında kusur, taksir, hata ve teaddî bilirkişi raporlarına göre farklı oransal değerlere sahip ise nispi hata yüzdeliğine göre sürücüler zarara ve cinayete dâmin olurlar.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk Ahmed es-Senhûrî, el-Vasît fî Şerhi'l-Kânûni'l-Medeniyyi'l-Cedîd İskenderiyye: Menşetü'l-Meârif, 1964.
- Abdullah Gâmidî b. Salim, Mesûliyyetü't-Tabîbi'l-Miheniyye Cidde: Dârül-Endel el-Hadra, 2000 .
- Akıntürk, Turgut. Borçlar Hukuku Genel Hükümler Özel Borç İlişkileri, 18. bs. İstanbul: Beta Yayınları 2019.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed. el-Müsned, 5. bs. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1985.
- Ahmet Cevdet Paşa, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, thk. Ahmet Şimşirgil ve Ekrem Buğra Ekinci. 2. bs. İstanbul: İhlas Gazetecilik, 2009.
- Ahmed Fethullah el-Câferî, Mu'cemül Elfâz'il-Fıkhi, 1. bs. Demmam: Matabiül-Medhal, 1995.
- Aydın, Mehmet. "İtlâf". DİA. (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 22/466-469.
- Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî Beyrut: Dâru'l-Marife, 1986.
- Aydın, Mehmet Akif. "İtlâf", DİA, C. XXIII, İstanbul: TDV Yayınları, 2002, 466-469.
- Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el-Gertânî, el-Kavânînu'l-Fıkhiyye, thk. Mâcid el-Hamevî, 1. bs. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 2013.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'es es-Sicistani el-Ezdi. Sünen-i Ebî Dâvûd ve Tercemesi, çev. İbrahim Koçalışlı. İstanbul: Milli Gazete, 1983.
- Erdoğan, Mehmet. Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Eren, Fikret. Borçlar Hukuku Genel Hükümler. İstanbul: Tercih Kitabevi, 1994.
- Sorumluluk Hukuku, Açısından Uygun İlliyet Bağı Teorisi Ankara: Sevinç Matbaası, 1975.
- Ekşi, Ahmet. İslâm Tıp Hukuku, 1. bs. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ahmed el-Hanbelî. el-Kavâid fi'l-fikhî'l-Müsemma Takriru'l-Kavâid ve Tahriru'l-Fevâid, bs.1. Mısır: Matbaatü'i-Hayriyye, 1972.
- Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el-Gertânî, el-Kavânînu'l-Fıkhiyye, thk. Mâcid el-Hamevî, 1. bs. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 2013.
- Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, eş-Şerhu's-Sağîr 'alâ Muhtasari Hâilil ,Beyrut: Dârü's-Sadîr, ty.

- Giyasuddin Ebû Muhammed b. Ganim Muhammed el-Bağdadi. Mecmeu'd-Damânat fî Mezhebi'l-İmam Azam Ebî Hanîfete en-Nu'man, thk. Muhammed Ahmed Sirac, 1.bs. Kahire: Dârü's-Selâm, 1999.
- Fetâva'l-Hindiyeye fî mezhebi'l-İmami'l-A'zam Ebi Hanife ve bi Hamşihî Fetavayî kadîhan ve'l-Fetava el-bezzaziyye, Şeyh Nizam ve Cemaatün min Ulemai'l-Hind, Beyrut: Darüs-Sadîr, 1991.
- Günenç, Hâilîl. Büyük Şâfiî İlmihâli. İstanbul: Umut Matbaacılık, 1998.
- Haluk Tandoğan, Türk Mesûliyet Hukuku, 1. bs. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2010.
- Hatemi, Hüseyin. Borçlar Hukuku. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1994.
- Hasan b. Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdi el-Basrî, el-Hâvi'l-Kebîr Şerhü'l-Muhtasarü'l-Müznî, 1. bs. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994.
- Haydar, Ali. Dürerü'l Hükkam Şerhu mecelleti'l-Ahkam , Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Haluk Tandoğan, “Hukuka Aykırılık Bağı”, Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler I. Sempozyumu, Ankara, 1990.5.
- Hamza Aktan, “Damân”.DİA, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993),C. VIII, 451-452.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseyinî. Hâşiyetü İbn Âbidîn Reddû'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1998.
- İbnü'l-Hümâm, Şemsuddîn Ahmed b. Kûder Kadızâde Efendi. Netâicu'l-Efkâr fî Keşfi'r-Rumûz ve'l-Esrâr Tekmiletü Şerhi Fethi'l-Kadîr, 1. bs. Beyrut: Dârü's-Sadîr, 1970.
- İbn Kudâme, Muvâffakuddîn Ebû Muhâmmmed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, el-Muğnî 'alâ Metni'l-Mukni'. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1984.
- İbn Nuceym, Zeynü'l-Âbidîn. el-Eşbâh ve'n-Nezâir, thk. Muhammed Mutî' el-Hafız, 1. bs. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1983.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. Lisânül-Arab. Beyrut: Dârüs-Sadîr, 1982.
- İsmail b. Hammad el-Cevherî, es-Sıhah, thk. Ahmed Abdülğafur Atar Beyrut: Dârü'l-İlmi lilmelâyin, 2019.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. Lisânül-Arab. Beyrut: Dârüs-Sadr, 1982.
- İbrahim b. Mûsa eş-Şâtibî, el-Muvâfakât, 1. bs. Mısır: Dârü'l Kütübü'l-İlmiyye, 2004.
- Kâsânî, Alâeddin Ebû Bekr b. Mes'ud. Bedâiü's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi', Beyrut: Dâru'l- Fikr, 1996.
- Kurân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli. çev. Ali Özek, Hayrettin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.
- Kâsânî, Alâeddin Ebû Bekr b. Mes'ud. Bedâiü's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi', Beyrut: Dâru'l- Fikr, 1996.
- Karaman, Hayreddin. Günün Meseleleri. İstanbul: İz Yayıncılık, 2007.

- Mukayeseli İslâm Hukuku, 6.bs. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Kahveci, Nuri. İslâm Borçlar Hukukunda Tazminat, 1. bs. İstanbul: Hikmetevi, 2015.
- Kaşıkcı, Osman. İslâm ve Osmanlı Hakkında Mecelle, İstanbul: Osav, 1997.
- Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, Fethu'l-Kadîr el-Câmi' beyne Fenneyi'r-Rivâye ve'd-Dirâye min İlmi't-Tefsîr, 1. bs. Mısır: Dârü'l-Vefâ, 2014.
- Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Arabî et-Tâî, Resâilu İbn el-Arabî Kitâbu'l-Esfâr, 1. bs. Beyrut: Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1347/1928.
- Mecelle, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye. Ankara: Mahmutbey Matbaası, 1959.
- Mehmet Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Mergînânî, Burhaneddin Ebü'l-Hasan Ali b. Ebî Bekr el-Ferganî. el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedi. Beyrut: Dârü'l-Erkam, t.y.
- Mâverdî, Hasan b. Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî. el-Ahkâmü's-Sultâniyye ve'l-Velâyetü'd-Dîniyye, thk. Kadı Nebil Abdurrahman Heyyavi. Beyrut: Dârü'l-Erkam, 1973.
- Muvaffakuddîn Ebü Muhâmmmed Abdullah b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî, el-Muğnî 'alâ Metni'l-Muknî' Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1984.
- Muhammed b. Muhammed Ebü Hamid el-Gazzâlî, el-Vecîz fi'l-Fikhî'l-İmam eş-Şâfiî, thk. Ali Mî'vad, Adil Abdülmevcüd, 1. bs. Gazze: Dârü'l-Erkam, 1997.
- Nuri Kahveci, İslâm Borçlar Hukukunda Tazminat, 1. bs. İstanbul: Hikmetevi, 2015.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed. el-Mebsût, 3. bs. Beyrut: Dârü'l-Mârif, 1978.
- Salahattin Sulhi Tekinay, Sermet Akman, Haluk Burcuoğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. bs. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993.
- Şirbînî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed el-Hatib. Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc. Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbî ve Evlâduhu, 1958.
- Şeybânî, Muhammed b. Hasan, el-Câmiu's-Sağîr, 1. bs. Beyrut, Âlimu'l-Kütüb, 2010.
- Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, el-Mebsût, 3. bs. Beyrut: Dârü'l-Mârif, 1978.
- Tandoğan, Haluk. Türk Mesûliyet Hukuku, 1. bs. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2010
- Tirmizî, Ebü İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. el-Câmiü's-Sahîh, thk. Subhî es-Sâmîrî. Beyrut: Mektebetü'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1409/1989.
- Unicef Türkiye, "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, <https://www.unicef.org/turkey/udhr/-gi17.html>, [12.1. 2019].
- Vehbe ez-Zühaylî, "et-Tecdîd-fi'l-Fikhî'l-İslâmî", Cezayir, el-Mecelletu's-Şuûnid-Dîniyye, Aylık Dergi, S. 82 (2009): 32-34.
- Vehbe ez-Zühaylî, Nazariyyetü'd-Damân, 9. bs. (Dîmeşk: Dârü'l-Fikr, 2012.
-el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletühü. Dîmeşk: Dârü'l-Fikr, 1987.
- Yıldız, Kemal. İslâm Sorumluluk Hukuku Akit Dışı Sorumluluk. İstanbul: İfav Yayınları, 2013.